

ΑΧΙΛΛΕΑΣ Γ. ΚΑΨΑΛΗΣ*

Η ΥΠΕΡΒΑΣΗ ΤΟΥ ΑΓΧΟΥΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΡΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΟΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Εισαγωγή

Η αυξανόμενη αναγνώριση της σημασίας που έχει η εκπαίδευση στις σημερινές κοινωνίες προκύπτει μεταξύ άλλων και από το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια αναλαμβάνονται διεθνώς σοβαρές προσπάθειες για αλλαγές και μεταρρυθμίσεις στο σχολείο. Η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών αποτελεί ένα από τα πεδία στα οποία έγιναν και γίνονται σημαντικές μεταρρυθμιστικές αλλαγές όχι μόνο με την αναβάθμιση του επιπέδου σπουδών αλλά και με αλλαγές του προγράμματος σπουδών και άλλων πλευρών της λεγόμενης εσωτερικής μεταρρύθμισης. Παρ'όλες όμως τις αλλαγές και τις βελτιώσεις δεν μπορούμε να πούμε πως έχουν επιλυθεί ικανοποιητικά τα σχετικά προβλήματα. Ένα τέτοιο σοβαρό πρόβλημα εξακολουθεί να παραμένει η σύνδεση θεωρίας και πράξης. Διαπιστώνεται δηλ. ότι παρά τις προσόδους και τις βελτιώσεις στην βασική εκπαίδευσή τους οι αρχάριοι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν το λεγόμενο "σοκ της πράξης", όταν έρχονται για πρώτη φορά αντιμέτωποι με την πολύπλοκη και για αυτό σκληρή πραγματικότητα της διδασκαλίας.

Αυτήν την κατάσταση έρχεται να αντιμετωπίσει και μάλιστα από διάφορες πλευρές η μικροδιδασκαλία: α. με την πολλαπλή απλοποίηση της κατάστασης της διδασκαλίας, που εξασφαλίζει, έτσι ώστε να μπορεί να ασκείται ο υποψήφιος εκπαιδευτικός σε συγκεκριμένες δεξιότητες διδασκαλίας, β. με την εξασφάλιση μιας πρώτης επαφής με την πράξη και μάλιστα κάτω από ευνοϊκές συνθήκες, γ. με την άμεση εφαρμογή στην πράξη των θεωρητικών γνώσεων που αποχτά στα πλαίσια της βασικής του εκπαίδευσης και δ. με την βοήθεια στον υποψήφιο εκπαιδευτικό να ξεπεράσει την φυσική αρχική του ερεθιστικότητα και ένταση.

* Ευχαριστώ τον καθηγητή Άρη Λιάκο για την ευγενική του άδεια να χρησιμοποιήσω το "Ερωτηματολόγιον αυτοεξιμήσεως" Α. Λιάκου & C.D. Spielberger. Επίσης ευχαριστώ τους άγνωστους κριτές για τις επικριτικές παρατηρήσεις τους, οι οποίες συνέβαλαν αποφασιστικά στην βελτίωση της εργασίας. Δυστυχώς για αντικειμενικούς λόγους δεν μπόρεσα να πάρω υπόψη μου όλες τις υποδείξεις και επισημάνσεις τους.

Το άγχος του αρχάριου εκπαιδευτικού και το σοκ της πράξης

Για τον αρχάριο εκπαιδευτικό η πρώτη επαφή με την διδασκαλία αποτελεί μια κατάσταση η οποία συνοδεύεται συνήθως από εκδηλώσεις άγχους, ενμέρει μάλιστα ανεξάρτητα από την ποιότητα της εκπαίδευσής του αλλά και από σταθερά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του. Η διαπίστωση αυτή μας επιτρέπει να διαφοροποιήσουμε το άγχος του αρχάριου εκπαιδευτικού ως κατάσταση (state) και ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας (trait). Σύμφωνα με τον C.D. Spielberger, ο οποίος καθιέρωσε την διαφοροποίηση αυτή στην μελέτη και έρευνα του άγχους, το άγχος στην πρώτη περίπτωση είναι μια συναισθηματική κατάσταση η οποία χαρακτηρίζεται από ένταση, φροντίδα, νευρικότητα, εσωτερική ανησυχία και φόβο για επικείμενα δυσάρεστα γεγονότα. Ο βαθμός του άγχους αυτού ποικίλλει ανάλογα με την περίπτωση στην οποία βρίσκεται το υποκείμενο και την σημασία που έχει η περίπτωση αυτή για την ύπαρξή του (βλ. L. Laux u.a., 1981, 7).

Το άγχος ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας αναφέρεται αντίθετα σε σχετικά σταθερές ατομικές διαφορές που παρουσιάζουν οι άνθρωποι στην τάση τους να αξιολογούν ορισμένες καταστάσεις ως δυσάρεστες ή επικίνδυνες και να αντιδρούν σε αυτές με ανάλογη ένταση άγχους. Αυτό σημαίνει ότι υποκείμενα με υψηλό βαθμό άγχους τείνουν να αξιολογούν περισσότερες καταστάσεις ως δυσάρεστες και επικίνδυνες από ό,τι υποκείμενα με χαμηλό βαθμό άγχους. Τα πρώτα συνήθιζουμε να τα χαρακτηρίζουμε ως πολύ και τα δεύτερα ως λιγότερο αγχώδη άτομα (ό.π., πρβλ. και P. Becker, 1982, 5).

Η διαδικασία της πρόκλησης άγχους αρχίζει με την υποκειμενική αξιολόγηση μιας αντικειμενικής κατάστασης έντασης ως επικίνδυνης ή επίφοβης. Η αποτίμηση του βαθμού επικινδυνότητας προκαλεί αντιδράσεις άγχους, η ένταση και ο βαθμός των οποίων ανταποκρίνεται στον βαθμό της αποτιμημένης επικινδυνότητας και οι οποίες διαρκούν όσο διαρκεί η αξιολόγηση και η ερμηνεία της κατάστασης ως επικίνδυνης. Εννοείται ότι όχι μόνον η ύπαρξη αλλά και η προσδοκία μιας επικίνδυνης κατάστασης προκαλεί αντιδράσεις άγχους. Οι καταστάσεις άγχους θέτουν σε ενέργεια την αναζήτηση κατάλληλων αντιδράσεων, οι οποίες οδηγούν σε παραμερισμό ή μείωση του άγχους. Η μείωση του άγχους μπορεί επίσης να γίνει με γνωστικές διαδικασίες, οι οποίες οδηγούν σε επανεκτίμηση της κατάστασης που προκαλεί άγχος. Εκτός από άλλους παράγοντες σοβαρό ρόλο στην αξιολόγηση μιας κατάστασης ως επικίνδυνης παίζει το άγχος ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας (L. Laux u.a., 1981, 8).

Από έρευνες εργαστηρίου και πεδίου προέκυψε ότι τα αγχώδη άτομα αντιδρούν εντονότερα από τα μη αγχώδη σε καταστάσεις στις οποίες διακυβεύεται η

θετική αξιολόγηση του Εγώ τους, σε καταστάσεις δηλ. στις οποίες τίθεται εν αμφιβόλω ή διακυβεύεται το αυτοσυναίσθημα και η αυτοεκτίμηση του υποκειμένου. Τυπικά παραδείγματα τέτοιων καταστάσεων είναι οι εξετάσεις των μαθητών στο σχολείο και η διεξαγωγή δοκιμαστικών διδασκαλιών από αρχάριους εκπαιδευτικούς. Αντίθετα σε καταστάσεις έντασης, οι οποίες χαρακτηρίζονται από φυσική επικινδυνότητα (π.χ. επικείμενη χειρουργική επέμβαση, πρόκληση πόνου κ.ά.π.), δεν διαφέρουν πολλές φορές τα αγχώδη από τα μη αγχώδη άτομα. Εννοείται βέβαια ότι οι καταστάσεις έντασης που σχετίζονται με την αυτοεκτίμηση του Εγώ είναι πιο συχνές από ό,τι οι καταστάσεις φυσικού κινδύνου (P. Bocker, 1982, 34 κ.κ.).

Στον Τομέα Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ γίνονται εδώ και μερικά χρόνια ασκήσεις μικροδιδασκαλίας για τους φοιτητές. Στην αξιολόγηση των ασκήσεων, που καθιερώθηκε να γίνεται στο τέλος του εξαμήνου, διαπιστώνεται ότι πέρα από δυνατότητες και αδυναμίες της μικροδιδασκαλίας σχεδόν ομόφωνα και μάλιστα μεταξύ των πρώτων θετικών πλευρών της οι φοιτητές σημειώνουν την βοήθεια που τους προσφέρει στην υπέρβαση του άγχους της πρώτης επαφής με την διδασκαλία και του σοκ της πράξης. Οι φοιτητές αυτοί έχουν συνήθως μια επαφή με την τάξη στα πλαίσια του μαθήματος της Σχολικής Παιδαγωγικής, κυρίως όμως ως ακροατές και παρατηρητές και όχι ως διδάσκοντες. Αντίθετα η μικροδιδασκαλία τους δίνει για πρώτη φορά την ευκαιρία να λειτουργήσουν ως διδάσκοντες και να ξεπεράσουν το άγχος της πρώτης επαφής με την διδασκαλία κάτω από πολύ ευνοϊκές συνθήκες (βλ. Α.Γ. Καψάλης & Ι.Ε. Βρεττός, 1989). Βέβαια και η πλευρά αυτή δεν είναι απολύτως άγνωστη σε έρευνες αξιολόγησης της μικροδιδασκαλίας (πρβλ. D. McIntyre et al., 1977, 11). Η έμφαση όμως με την οποία πρόβαλαν οι φοιτητές την πλευρά αυτή της μικροδιδασκαλίας μας έδωσε το κίνητρο για εμπειρική διερεύνηση του θέματος.

Η έρευνα

Σκοπός της έρευνας είναι να προσεγγίσει εμπειρικά το μέγεθος του προβλήματος του άγχους του αρχάριου εκπαιδευτικού και κατά δεύτερο λόγο την αποτελεσματικότητα της αντιμετώπισής του στα πλαίσια της μικροδιδασκαλίας. Οι υποθέσεις της έρευνας σύμφωνα με αυτά θα μπορούσαν να διατυπωθούν ως εξής:

α. Η ομάδα των αρχάριων εκπαιδευτικών δεν διαφέρει ως προς τον μέσον όρο του βαθμού άγχους ως σταθερού χαρακτηριστικού της προσωπικότητας από άλλες ομάδες φυσιολογικών ατόμων.

β. Καθώς η πρώτη διδασκαλία αποτελεί για τον αρχάριο εκπαιδευτικό μια κατεξοχήν κατάσταση έντασης και άγχους, ο μέσος όρος του βαθμού άγχους ως συνάρτησης της κατάστασης είναι πολύ υψηλός αμέσως πριν από την διδασκαλία.

γ. Αντίθετα ο βαθμός αυτός χαμηλώνει δραστικά μετά την διεξαγωγή της διδασκαλίας.

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 16 φοιτητές (2 αγόρια και 14 κορίτσια) 21-23 ετών που πήραν μέρος στις ασκήσεις μικροδιδασκαλίας κατά το εαρινό εξάμηνο 1992. Όλα τα υποκείμενα δίδασκαν για πρώτη φορά. Ως εργαλείο χρησιμοποιήθηκε το "Ερωτηματολόγιον αυτοεκτιμήσεως" των Α. Λιάκου και C.D. Spielberger στις μορφές STAI - Gr. X-1 (A-State) και X-2 (A-Trait). Πρόκειται για το ερωτηματολόγιο άγχους του C.D. Spielberger, που προσαρμόστηκε και σταθμίστηκε στα ελληνικά δεδομένα από τον Α. Λιάκο, καθηγητή της Ψυχιατρικής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (1981).

Η πρώτη μορφή του (A-State) διερευνά πώς αισθάνεται το υποκείμενο τώρα, αυτήν την στιγμή. Μετράει δηλ. τον βαθμό του προσωρινού άγχους σε συνάρτηση με εσωτερικές και εξωτερικές επιδράσεις και χρησιμοποιείται όχι μόνον για καταστάσεις έντασης αλλά και για ουδέτερες ή και θετικές. Περιέχει 20 ερωτήσεις, 10 από αυτές αναφέρονται σε καταστάσεις άγχους και οι άλλες 10 σε καταστάσεις ουδέτερες. Η δεύτερη μορφή του (A-Trait) διερευνά πώς αισθάνεται το υποκείμενο γενικά, μετράει δηλ. το άγχος ως σχετικώς σταθερό χαρακτηριστικό της προσωπικότητας των υποκειμένων. Για αυτό και δεν προκύπτουν συνήθως διαφορές στα αποτελέσματα των μετρήσεων που γίνονται σε διάφορα χρονικά διαστήματα. Περιέχει επίσης 20 ερωτήσεις, οι 13 από τις οποίες αναφέρονται σε καταστάσεις άγχους, ενώ οι υπόλοιπες 7 σε καταστάσεις ουδέτερες. Και στις δύο μορφές τα υποκείμενα απαντούν στην κάθε ερώτηση σε μια τετράβαθμη κλίμακα.

Με την μορφή του ερωτηματολογίου μέτρησης του άγχους ως σταθερού χαρακτηριστικού της προσωπικότητας (A-Trait) έγινε η μέτρηση του άγχους των υποκειμένων στην αρχή και στο τέλος του εξαμήνου. Με την μορφή του ερωτηματολογίου μέτρησης του άγχους ως συνάρτησης της συγκεκριμένης κατάστασης (A-State) έγινε η μέτρηση του άγχους των υποκειμένων πριν και μετά την διεξαγωγή της διδασκαλίας από το καθένα.

Δεδομένα

Από τον πίνακα 1 προκύπτει ότι η διαφορά μεταξύ πρώτης και δεύτερης μέτρησης του άγχους των υποκειμένων ως σταθερού χαρακτηριστικού της προσωπικότητας (A-Trait) είναι ανύπαρκτη σχεδόν ($= -0,125$) και το t τεστ δείχνει

ασφαλώς ότι δεν είναι στατιστικώς σημαντική ($t(15)=-11, p>.05$). Αυτό σημαίνει ότι δεν προέκυψαν διαφορές ανάμεσα στις δύο μετρήσεις και άρα το "Ερωτηματολόγιον αυτοεκτιμήσεως STAI Gr. X-2 (A-trait)" είναι αξιόπιστο εργαλείο μέτρησης του άγχους ως σταθερού χαρακτηριστικού της προσωπικότητας.

Πίν. 1: Άγχος ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας (A-Trait)

	M.O.	τυπ. απόκλ.	διασπορά
πρώτη μέτρηση	40,56	4,05	31-49
δεύτερη μέτρηση	40,69	5,91	29-52

Συγκρίνοντας τα δεδομένα αυτά με τα δεδομένα άλλων ερευνών, που έγιναν με το "Ερωτηματολόγιον αυτοεκτιμήσεως" του C.D. Spielberger σε άλλες χώρες (βλ. L. Laux u.a., 1981, 22 κ.κ.) αλλά και στην Ελλάδα (βλ. Α. Λιάκος & Σ. Γιαννίτση, 1984, 72 κ.κ.), διαπιστώνουμε ότι ο μέσος όρος του άγχους των φοιτητών του δείγματός μας δεν διαφέρει από τον αντίστοιχο δείγμάτων άλλων ερευνών (φοιτητών ή άλλων ομάδων φυσιολογικών ατόμων). Με βάση την σύγκριση αυτή μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι επιβεβαιώνεται η πρώτη μας υπόθεση.

Στον πίνακα 2 δίνονται τα αποτελέσματα των μετρήσεων του άγχους των υποκειμένων του δείγματος ως συνάρτηση της ειδικής κατάστασης έντασης (πριν από την διεξαγωγή της διδασκαλίας από το καθένα) και χαλάρωσης (αμέσως ύστερα από την διεξαγωγή της διδασκαλίας).

Πίν. 2: Άγχος ως συνάρτηση της κατάστασης (A-State)

	M.O.	τυπ. αποκλ.	διασπορά
πρώτη μέτρηση	50,56	13,37	24-71
δεύτερη μέτρηση	30,94	8,74	20-50

Όπως είναι προφανές, η διαφορά μεταξύ πρώτης και δεύτερης μέτρησης είναι πολύ υψηλή ($=19.650$) και σύμφωνα με το t τεστ στατιστικώς άκρως σημαντική ($t(15)=5,6, p<.001$). Είναι μάλιστα ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι δεν υπήρξε καμία περίπτωση υποκειμένου κατά την οποία να μην είναι σημαντική

η διαφορά αυτή. Το ύψος αυτό της διαφοράς λοιπόν μας επιτρέπει να ισχυριστούμε ότι επιβεβαιώνονται και η δεύτερη και η τρίτη υπόθεση. Πράγματι πριν από την διεξαγωγή της διδασκαλίας, που όπως είπαμε αποτελεί μια περίπτωση ιδιαίτερης έντασης για τους φοιτητές, οι οποίοι αναλαμβάνουν για πρώτη φορά τον ρόλο του εκπαιδευτικού, ο μέσος όρος του άγχους φτάνει τους 50,56 βαθμούς, για να πέσει στην συνέχεια μετά το πέρας της διδασκαλίας στους 30,94 βαθμούς.

Συζήτηση

Χρησιμοποιήσαμε την μορφή A-Trait του "Ερωτηματολογίου αυτοεπιμήσεως" με σκοπό να διαπιστώσουμε το γενικό επίπεδο άγχους ενός δείγματος φοιτητών. Το επίπεδο αυτό δεν μπορούμε φυσικά να το δούμε απόλυτα, αλλά σε συνδυασμό και σύγκριση με τα δεδομένα άλλων ερευνών. Από την σκοπιά αυτή διαπιστώσαμε ότι το γενικό επίπεδο άγχους του δείγματός μας δεν διαφέρει από εκείνο που διαπιστώνουν άλλες έρευνες με παρόμοια δείγματα. Κατ'αυτόν τον τρόπο η μέτρηση λειτούργησε παράλληλα και ως έλεγχος αξιοπιστίας του εργαλείου. Η αξιοπιστία αυτή είναι πολύ ικανοποιητική, καθώς τα δεδομένα της μέτρησης δεν διαφέρουν από ανάλογα δεδομένα που προέκυψαν από την χρήση του εργαλείου τόσο στην αρχική του έκδοση όσο και στην προσαρμοσμένη και σταθμισμένη στα ελληνικά δεδομένα μορφή.

Από την άλλη μεριά το υψηλό επίπεδο περιστασιακού άγχους των υποκειμένων πριν από την διδασκαλία δείχνει ότι οι αρχάριοι εκπαιδευτικοί βιώνουν την αρχική επαφή με την πράξη της διδασκαλίας ως ιδιαίτερα επιβαρυντική συναισθηματικά. Στην ίδια κατεύθυνση μπορεί να ερμηνευθεί και η δραματική πτώση του επιπέδου του περιστασιακού άγχους μετά το πέρας της διδασκαλίας και κατ'επέκταση και η διαφορά των επιπέδων άγχους πριν και μετά την διδασκαλία. Μολονότι στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να γίνει άμεση σύγκριση, εντούτοις μπορούμε να πούμε ότι γενικά τα δεδομένα συμφωνούν με τα δεδομένα άλλων παρόμοιων ερευνών και ότι άρα και στην περίπτωση της μορφής αυτής (A-State) το εργαλείο παρουσιάζει υψηλό βαθμό αξιοπιστίας. Σε έρευνες με την γερμανική προσαρμοσμένη μορφή π.χ. διαπιστώθηκαν μεγάλες διαφορές ανάμεσα σε δύο μετρήσεις του περιστασιακού άγχους ενός δείγματος ανδρών μετά την μεσολάβηση μιας επιβαρυντικής κατάστασης (πριν 37,85 και μετά 46,19). Σε δείγμα γυναικών επίσης το επίπεδο αυτό από 37,87 αυξήθηκε σε 41,58 ύστερα από απλή αναγγελία διεξαγωγής ενός τεστ νοημοσύνης (βλ. L. Laux u.a., 1981, 27).

Ενώ λοιπόν η αξιοπιστία της μορφής A-Trait είναι πολύ υψηλή σε βαθμό που να πλησιάζει την αμέρεια μονάδα, στην περίπτωση της μορφής A-State, όπου το επίπεδο του άγχους είναι συνάρτηση της επιβαρυνσης της κατάστασης, όχι μόνο

δεν περιμένουμε υψηλή αξιοπιστία, αλλά αντίθετα προσδοκούμε το εργαλείο να διαφοροποιεί τα αποτελέσματα ανάλογα με την ένταση της κατάστασης. Θέλουμε δηλ. με άλλα λόγια οι δυο κλίμακες να παρουσιάζουν μια εντελώς διαφορετική ευαισθησία.

Ως απόδειξη της διαφορετικής ευαισθησίας των δύο κλιμάκων απέναντι στα περιστασιακά συμφοραζόμενα πέρα από τα δικά μας δεδομένα μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και τα δεδομένα άλλων ερευνών, στα πλαίσια των οποίων δόθηκε το "Ερωτηματολόγιον αυτοεκτιμήσεως" στα ίδια υποκείμενα τόσο με την μορφή A-State όσο και με την μορφή A-Trait και μάλιστα σε τέσσερις διαφορετικές περιστάσεις, α. σε μια ουδέτερη περίσταση, β. αμέσως πριν, γ. κατά την διάρκεια και δ. έπειτα από την αντιμετώπιση μιας κατάστασης έντασης. Όπως είναι φυσικό, από τις έρευνες αυτές προέκυψε ότι οι τιμές του άγχους ως σταθερού χαρακτηριστικού της προσωπικότητας, σε αντίθεση με τις τιμές του περιστασιακού άγχους, δεν επηρεάζονται σημαντικά από τα περιστασιακά συμφοραζόμενα. Σε μια έρευνα του S.M. Auernbach π.χ. δεν διέφεραν οι τιμές A-trait πριν και μετά από μια εγχείρηση, ενώ οι τιμές A-state ήταν σημαντικά χαμηλότερες μετά την εγχείρηση σε σύγκριση με τις ίδιες τιμές πριν από την εγχείρηση (βλ. L. Laux u.a., 1981, 9).

Ίσως βέβαια αποτελεί υπερβολή να πιστεύουμε ότι η μεγάλη διαφορά των βαθμών περιστασιακού άγχους πριν και μετά την διδασκαλία μπορεί να ερμηνευθεί ως αποτελεσματική αντιμετώπιση του σοκ της πράξης. Μπορούμε πάντως να θεωρήσουμε την διαφορά αυτή ως μια σοβαρή ένδειξη. Πιο έγκυρα δεδομένα θα μπορούσαμε να πάρουμε από διάφορες άλλες παραλλαγές οργάνωσης της έρευνας. Ως τέτοιες παραλλαγές θα μπορούσαμε να σκεφθούμε την δυνατότητα:

α. Να εξασφαλίσουμε δύο δείγματα αρχάριων εκπαιδευτικών, το ένα με πολλές εμπειρίες μικροδιδασκαλίας και το άλλο χωρίς καμία, και να συγκρίνουμε την διαφορά του περιστασιακού άγχους των δύο ομάδων κατά την πρώτη επαφή τους με την πράξη.

β. Να κάνουμε επανειλημμένες μετρήσεις περιστασιακού άγχους σε μια ομάδα υποψήφιων εκπαιδευτικών πριν και ύστερα από την συμμετοχή της σε μια σειρά ασκήσεων μικροδιδασκαλίας με πρόθεση να διαπιστώσουμε την (αναμενόμενη) σταδιακή μείωση της διαφοράς των δύο μετρήσεων, έτσι ώστε (θεωρητικά) να φτάσουμε στις ίδιες τιμές (πριν και μετά την διδασκαλία), όπως γίνεται με την μέτρηση του άγχους ως σταθερού χαρακτηριστικού.

Πρόκειται, όπως είναι προφανές, για δυνατότητες τις οποίες δεν μπορούσαμε μέχρι στιγμής να εξασφαλίσουμε και για τον λόγο αυτόν πρέπει να ερμηνεύσουμε τα δεδομένα μας με την απαραίτητη επιφυλακτικότητα. Χωρίς καμία επιφυλακτικότητα αντίθετα μπορούμε να πούμε ότι ο υψηλός βαθμός άγχους, που διαπιστώ-

σαμε ότι χαρακτηρίζει τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς πριν από την πρώτη επαφή τους με την διδακτική πράξη, δείχνει την έκταση της συναισθηματικής επιβάρυνσής τους σε τέτοιες περιστάσεις και ανάλογα δείχνει επίσης την σημασία της μικροδιδασκαλίας ως μέσου υπέρβασης αυτής της έντασης και ερεθιστικότητας.

SUMMARY

Evaluating the microteaching courses in which they participate teacher students usually stress as an important positive effect of them the possibility of overcoming the "beginner's anxiety" and the "shock of the praxis". Searching in this direction we have administered Spielberger's State-Trait Anxiety Inventory (STAI) in the Greek adaptation by A. Liakos, the A-trait form at the beginning and the end of the summer term and the A-State form at the beginning and the end of each microteaching session. Analysing the findings we have come to the following conclusions:

a. The consistency of the test-retest data of the A-trait form confirms the high reliability of the inventory.

b. The level differences of state-anxiety before and after the first teaching trial of the subjects allows the interpretation that the microteaching training functions as an efficient tool of facing the shock of the praxis by prospective teachers.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Becker, P.: *Interaktions-Angst-Fragebogen*. Weinheim, Beltz, 1982.
- Καυθάλης, Α.Γ. & Βρεττός, Ι. Ε.: Άσκηση διδακτικών δεξιοτήτων με μικροδιδασκαλία. Μια πρώτη προσπάθεια. Στο: *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 11, 1989, 225-242.
- Laux, L., Glanzmann, P., Schaffner, P. & Spielberger, C. D.: *Das State-Trait-Angstinventar. Theoretische Grundlagen und Handanweisung*. Weinheim, Beltz, 1981.
- Λιάκος, Α. & Γιαννίτση, Σ.: Η αξιοπιστία και εγκυρότητα της τροποποιημένης ελληνικής κλίμακας άγχους του Spielberger. Στο: *Εγκέφαλος*, 21, 1984, 71-76.
- McIntyre, D., Macleod, G. & Griffiths, R. (eds.): *Investigations of Microteaching*. London, Croom Helm, 1977.